

TOPLUMSAL ARAŞTIRMALAR KİTABI

Editör
Dr. Ökkeş NARİNÇ

Yüzde İki Yayınları

TOPLUMSAL ARAŞTIRMALAR KİTABI

Editör

Dr. Ökkeş NARİNÇ

ANKARA 2021

TOPLUMSAL ARAŞTIRMALAR KİTABI

Editör

Dr. Ökkeş NARİNÇ

Mizanpaj Editörü

Arş. Gör. Hatice ERDOĞAN

Kapak Tasarımı

Dr. Ökkeş NARİNÇ

Sayfa Düzeni

Arş. Gör. Elif BAKSI

ISBN: 978-605-73842-0-1

İletişim

Yüzde İki Yayınları

Hacettepe Mahallesi Öz Sokak No: 17 Hamamönü Altındağ-Ankara

www.yuzdeiki.com

info@yuzdeiki.com

Telefon: 0 (312) 309 02 07

Bu kitabın her hakkı saklıdır. Kitap içerisindeki yazıların tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

TOPLUMSAL ARAŞTIRMALAR KİTABI

Editör

Dr. Ökkeş NARİNÇ

BÖLÜM YAZARLARI

Prof. Dr. Ayşe KAYAPINAR

Prof. Dr. Ayşen SİNA

Prof. Dr. Serhat ZAMAN

Doç. Dr. Erdem Can ÖZTÜRK

Doç. Dr. Mehmet Korkud AYDIN

Dr. Ökkeş NARİNÇ

Dr. Betül ÖZCAN BALKIR

Arş. Gör. Hatice ERDOĞAN

Arş. Gör. Elif BAKSI

İÇİNDEKİLER

Editörden		7
Prof. Dr. Ayşe KAYAPINAR	TARİH, EDEBİYAT VE SANAT ESERLERİNİN ASİMİLASYON POLİTİKALARINA KATKISI: BULGARİSTAN ÖRNEĞİ	9
Prof. Dr. Ayşen SİNA	ARTEMİS KÜLTÜNÜN SİYASAL ALANA ETKİSİ ÜZERİNE BİR İNCELEME: LİDYA VE EPHEOS ÖRNEĞİ	39
Prof. Dr. Serhat ZAMAN & Arş. Gör. Hatice ERDOĞAN	TURİZM COĞRAFYASI LİTERATÜRÜNÜN TARİHSEL VE MEKÂNSAL OLARAK İNCELENMESİ	57
Doç. Dr. Erdem Can ÖZTÜRK	MUSTAFA FEVZİ'NİN MENÂKİB- İ HASENİYYE FÎ AHVÂLİ'S- SENİYYE İSİMLİ ESERİNE DAİR	101
Doç. Dr. Mehmet Korkud AYDIN	TÜRKİYE'DE ÇOK PARTİLİ SİYASİ HAYATA GEÇİŞ İŞİĞİNDA TÜRKİYE SOSYALİST PARTİSİ	129
Dr. Ökkeş NARİNÇ	1916 YILINDA BALKAN CEPHESİ	169
Dr. Betül ÖZCAN BALKIR	BİRİNCİ ULUSAL MİMARLIK ÜSLUBUNDA GÖRÜLEN YABANCI ETKİLER	187
Arş. Gör. Elif BAKSI	OSMANLI DEVLETİ'NDE İDÂDİLER VE TEKFURDAĞI MEKTEB-İ İDÂDÎSİ	211

Editörden

Toplumsal Araştırmalar Kitabı başlıklı bu eser, bünyesinde farklı disiplinlerden çeşitli konuları ihtiva etmektedir. Tarih, edebiyat, coğrafya, sanat tarihi alanları ile ilgili bu konular, Türk toplumunun tarihsel, kültürel, coğrafi, siyasi ve askeri yönünü ele almaktadır. Bu çerçevede ilk konu Prof. Dr. Ayşe KAYAPINAR tarafından kaleme alınan ve Bulgaristan’da yaşayan Türklere yönelik uygulanan asimilasyon politikasına tarih, edebiyat ve sanat eserleri ile nasıl katkı sağlandığına dair oldukça ilgi çekici bir çalışmadır.

Prof. Dr. Ayşen SİNA tarafından kaleme alınan ve kitabın ikinci konusu “Artemis Kültünün Siyasal Alana Etkisi Üzerine Bir İnceleme: Lidya ve Ephesos Örneği” başlıklı çalışmada ise dinin devlet politikaları üzerine etkisi bir örnek üzerinden araştırılmış ve tartışılmıştır. Kitabın Üçüncü başlığı, Prof. Dr. Serhat ZAMAN ve Arş. Gör. Hatice ERDOĞAN tarafından kaleme alınan “Turizm Coğrafyası Literatürünün Tarihsel ve Mekânsal Olarak İncelenmesi”dir. Turizm kavramına coğrafi bir perspektiften yaklaşan yazarlar, literatürü hem tarihsel hem de mekânsal açıdan değerlendirmiştir. “Mustafa Fezî’nin Menâkıb-ı Haseniyye fi Ahvâli’s-Seniyye İsimli Eserine Dair” çalışma Doç. Dr. Erdem Can ÖZTÜRK tarafından hazırlanmıştır. Öztürk çalışmasında adı geçen eserin muhtevası ve müellifi hakkında ayrıntılı bilgiler vermiştir.

“Türkiye’de Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş Işığında Türkiye Sosyalist Partisi” başlığı kitabın beşinci kısmını oluşturmaktadır. Bu çalışma Doç. Dr. Mehmet Korkud AYDIN tarafından hazırlanmış ve içeriğinde Türkiye’de çok partili siyasi hayata geçiş sürecinde sosyalist hareketler içerisinde yer alan ve farklı bir çizgisi bulunan Esat Adil

Müstecaplıoğlu ve partisi ele alınmıştır. Dr. Ökkeş NARİNÇ ise “1916 Yılında Balkan Cephesi” başlıklı çalışmasıyla I. Dünya Savaşının Balkanlarda cereyan eden bölümünü, savaşta devletlerarası dış politik temasları, cephe hattında asker dağılımlarını vb. konuları değerlendirmiştir. Kitabın yedinci başlığı Dr. Betül ÖZCAN BALKIR tarafından kaleme alınan “*Birinci Ulusal Mimarlık slubunda Görülen Yabancı Etkiler*” başlıklı çalışmadır. Dr. Balkır alışmasında Osmanlı Devleti’nin son dönemini ve Cumhuriyet Türkiye’sini kapsayan zaman aralığında mimari üslupta görülen yabancı etkileri incelemiştir.

Arş. Gör. Elif BAKSI’nın hazırlamış olduğu “*Osmanlı Devleti’nde İdadiler ve Tekfurdağı Mekteb-i İdadisi*” başlıklı çalışma ise kitabın son bölümünü teşkil etmektedir. Yazar alışmasında Osmanlı Devleti’nde eğitimin modernleşmesi sürecinde idadilerin ortaya çıkışı ve gelişimi, bu bağlamda açılan Edirne Vilayetine bağlı Tekfurdağı Mekteb-i İdadisinin tarihsel gelişimi ve Türk Eğitim tarihine katkılarını dönemin kaynakları çerçevesinde analiz etmiştir.

Sekiz ayrı başlık altında dokuz yazarın katkı sağlamış olduğu Toplumsal Araştırmalar Kitabı’nın Türk ilim ve akademi camiasına faydalı olmasını temenni ederim.

Editör
Dr. Ökkeş NARİNÇ

TARİH, EDEBİYAT VE SANAT ESERLERİNİN ASİMİLASYON POLİTİKALARINA KATKISI: BULGARİSTAN ÖRNEĞİ*

Ayşe KAYAPINAR**

Giriş

Bugün Bulgaristan'da yaşayan Türkler, Osmanlıların fetihlerini ilerlettikleri dönemde Anadolu'dan nakledilen ve Rumeli'ye yerleştirilen Türklerin torunlarıdır. 1877/1878 yılında yapılan Osmanlı-Rus Savaşından sonra kurulan Bulgar Prensiğinin sınırları içerisinde ve daha sonra 1885'de Şarki Rumeli Vilayetinin Bulgaristan'a ilhakı ile Bulgaristan sınırları içerisinde kalan topraklarda yaşayan Türkler, yönetimde egemen unsur olmaktan çıktı ve Bulgarlarca yönetilen azınlık haline geldi. Bulgaristan, ülkesinde kalan çok sayıdaki Türk nüfusu dışında Osmanlı döneminden tevarüs ettiği maddi ve manevi kültürün çeşitliliği ve çokluğu ile de karşı karşıya kaldı. Bu durumda hem demografik hem de kültürel mirastan kurtulmak gerektiğinin farkında olan Bulgaristan, ülkedeki her türlü Osmanlı-Türk izlerini silmek üzere politikalar benimsemiştir. 2022 yılında 1877/78 Osmanlı-Rus Harbinin 145. yıldönümü tamamlanmaktadır. Bu yaklaşık bir buçuk asır süre zarfında Bulgaristan, Osmanlı mirasının büyük bir kısmını yok etmeyi başarmış durumdadır.¹ Öncelikle 1877/1878

---

* Bu çalışmada yer alan bazı veriler, "Bulgaristan'da Edebiyat, Sanat ve Tarih Eserlerinin Türk Azınlık Politikasına Etkisi", [*Doğu Batı Düşünce Dergisi*, Yıl 23/Sayı 91 (2019-2020), ss. 109-121.] adlı makalede da yer almıştır. Burada pek çok ilave yapılmış ve bazı hususlar tekrar gözden geçirilmiştir.

** Prof. Dr., Milli Savunma Üniversitesi, akayapinar66@hotmail.com

¹ Aşkın Koyuncu, "Bulgaristan'da Osmanlı Maddi Kültür Mirasının Tasfiyesi (1878-1908)", *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 20 (2006): 197-243.

yılından başlamak üzere Bulgaristan’da Türkçe isme sahip çok sayıdaki yerleşim birimlerinin adlarını Bulgarcaştırmıştır. Cami, medrese, imaret, han, hamam gibi yapıların bir kısmını yıktırılmış, yıkılmaya bırakılmış veya amacı dışında kullanılacak şekilde değiştirilmiştir. Buna rağmen ülkede yaşayan Türk Müslüman azınlık sayesinde yapıların bir kısmı günümüze kadar ulaşmıştır. Diğer taraftan Bulgaristan, ülkesindeki Türk Müslüman azınlığının sayısını ya asimile ederek ya da göçe zorlayarak azaltmaya çalışmıştır. Bu çerçevede Türk Müslüman azınlığının sayısı ülkedeki nüfusun %10’unu geçmeyecek şekilde düzenlenmiş ve söz konusu oranının korunması amacıyla Bulgaristan Türkleri Türkiye’ye göçe zorlanmıştır. Bazen devlet eliyle bazen ırkçı Bulgarların baskısı sonucu Bulgaristan Türkleri, yaşadıkları toprakları terk ederek kendilerini güvende hissedebilecekleri Türkiye’ye göç etmişlerdir. Bundan dolayı da Bulgaristan Türkleri tarafından “Türkiye”cilik olarak adlandırılan “Türkiye’ye göç sürecini anlatan bir kavram türetilmiştir.

Bulgaristan, ülkede yaşayan Müslüman Türklere yönelik politikalarını meşru zemine oturtmak için de tarih, edebiyat ve sanat eserlerinden istifade etmiştir. Burada edebiyat ve tarih eserlerinin aşağı yukarı eşzamanlı üretildiklerini ve sanat eserlerine göre daha erken bir tarihte üretilmeye başladıklarını söyleyebiliriz. Bulgar edebi/tarih eserlerinde Türkler açısından gözlemlenen dönemler:

1) XIV-XVIII. yüzyıl ortaları arasındaki dönem

Bu dönemde mevcut olan apokrif ve dini metinlerde yer alan derkenarlarda ortaya çıkan özellikler şu şekilde sıralanabilir:

- Hıristiyanlık (Ortodoksluk) Bulgar inancı olup Hıristiyan demek Bulgar demektir.

- İslamiyet Türk inancı olup Müslüman demek Türk demektir.
- Katolik, Pavlikyan ve Müslüman, Bulgarlar açısından «öteki» konumundadır.

2) XVIII. yüzyıl ortaları-XIX. yüzyıl arasındaki dönem

Bu dönemde ilk başta görülen dini farklılığa vurgu, zaman içerisinde etnik farklılığa vurguya dönüştüğü gözlemlenmektedir. Dönemin özellikleri şu şekildedir:

- Osmanlı ile özdeşleştirilen Türklere düşmanlık güdülmeye başlanmıştır.
- Bulgarlık bilinci oluşturma çabası fark edilmektedir.
- Bu uğurda sahte edebi eserler üretilmesine gidilmiştir.
- Hikayeci tarih metoduyla yazılmış eserler ağırlıktadır.

3) 1877/1878'den sonraki dönem ile Komünist dönem

Bu dönemin özelliklerini de şu şekilde sıralayabiliriz.

- Türklere karşı güdülen asimilasyon ve eritme politikasına meşru zemin oluşturmaya çalışılmıştır.
- Zorla İslamlaştırma ve Türkleştirme temaları, edebi, sanat ve tarih eserlerinin ana teması olarak oluşturmaya çalışılmıştır.
- Bu temalara okullarda 6. sınıftan itibaren ders kitaplarında yer verme yoluna gidilmiştir.

93 Harbinden sonra Bulgaristan'ın sınırları içerisinde yaşayan Müslüman Türk azınlığı bir taraftan “beş asır” boyunca Bulgarlara esaret yaşatmış Osmanlıların torunları oldukları telkin edilmiş ve bundan dolayı kendilerinden öç alınması gerektiği yönde bir politika güdülmüştür. Diğer taraftan da Bulgaristan benimsediği asimilasyon politikasının alt yapısını hazırlamak üzere ülkede yaşayan Müslüman

Türklerin “zorla” İslamlaşmış ve Türkleşmiş Bulgarların torunları idiler. Bunlar, “Bulgarlık” denilen yapıdan kopmuş ve adeta yolunu şaşırılmış unsurlardı ve bundan dolayı onları yeniden “Bulgarlık” dairesine dahil etmek yani Bulgarlaştırmak ve Hıristiyanlaştırmak gerekmektedir. Bulgaristan için “Bulgarlık”, ülke sınırları içerisinde yaşamak, Bulgarca konuşmak, Ortodoks Hıristiyan olmak ve Bulgar geleneğine bağlı kalmak anlamı taşımaktaydı.²

Bulgarlar, Müslüman Türklerle 13. yüzyılın ortalarında karşılaşmıştır. Ancak Bulgarların Osmanlı Türkleriyle karşılaşması 14. yüzyılın ikinci yarısında olmuştur. 14. yüzyılın sonundan itibaren Bulgar tarih/edebî eserlerinde Türkler hakkında az da olsa bilgilerin yer aldığını söyleyebiliriz. Bayezid’in 1393 yılında Tırnova’nın alınışının anlatıldığı Gregoriy Tsamblak tarafından kaleme alınan Evtimius’un Methiyesi’nde Türk imajı, Sultan Yıldırım Bayezid’in üzerinden şekillenmektedir. Evtimius o tarihlerde Tırnova patriğidir. Burada Sultan Bayezid’e şu cümlelerde yer verilmektedir:

“Zaferleri ve birçok yeri hakimiyeti altına almaktan gurur duyan hayırsız barbar çarı (Bayezid) Tırnova şehrini harap etmeye karar verdi.”³

“O (Bayezid), şehri tek değil, iki yönden yani her taraftan kuşattı. Barbar öfkeleniyordu ve tehdit ediyordu. O, şehrin sakinlerine, bu şekilde karşı koymaya devam ederlerse, ateşte yakacağını,

---

² Ayşe Kayapınar, “Bulgaristan’da Edebiyat, Sanat ve Tarih Eserlerinin Türk Azınlık Politikasına Etkisi”, *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, Yıl 23/Sayı 91 (2019-2020), s. 110.

³ P. Dinekov, K. Kuev, D. Petkanova, *Hristomatiya po starobulgarska literatura*, Sofya 1978, s. 434, 435, 436, 437, s. 442/dn.6.

parçalayacağını yada başka bir ölüme terk edeceğini, söylüyordu. Ve o, amacına ulaştı, ancak kendi gücü ile değil, Tanrı böyle istediği için...”⁴

“O, aziz ordu!- Birileri daha erken, diğerleri ise daha geç, ancak zalim önüne topluca çıkan herkes ona tükürdü ve Hristos’un önüne çıktıklarında ıstırap tacını giydiler. Zalim (Türk idarecisi), onların cesetlerini gök kuşlarına yem olmaya terk etti, piskopos ise onların ruhlarını uslu meleklerinkine ilave etti.”⁵

Yukarıdaki cümleler, Sultan Yıldırım Bayezid’in barbar ve zalim olarak tasvir edilmektedir. Elbette yazar, dini eğitim almış ve Tırnova’nın alınışından etkilenmiş birisi olduğunu söyleyebiliriz.

Yine Tırnova’nın Osmanlılar tarafından fethinin anlatan Grigoriy Tsamblak’ın “Petka’nın Naşının Tırnova’dan Vidin’e ve Sırbistan’a Nakledilmesi” adlı bir başka eserinde yine Türk imajı Sultan Yıldırım Bayezid’in üzerinden anlatılmaktadır. Sultan yine burada da barbar olarak nitelendirilmektedir.

“Bulgar çarı (İvan Şişman)’nın beklemediği ve halkın barış içinde yaşadığı ve Azize Ananın (Petka) duaları ile derin inancın arttığı bir anda başta barış taraftarı olarak gözüken Şeytan görülmedik kargaşa ve fırtınaya yol açtı. O (şeytan), barbar çarı (Bayezid)’i ulu şehre (Tırnova)’ya karşı kışkırttı. (Çar) (Bayezid) geldiğinde yuva gibi bütün Bulgar yurdunu ele geçirdi. Güzel şehre ulaştığında o (Bayezid) onu nasıl ele geçireceği konusunda hayrete düşmüş, çünkü dağı yamaçları

---

⁴ Dinekov, Kuev, Petkanova, *a.g.e.*, s. 434, 435, 436, 437, s. 442/dn.6.

⁵ Dinekov, Kuev, Petkanova, *a.g.e.*, s. 434, 435, 436, 437, s. 442/dn.6.

ve yüksek tepelerle çevrilmiş ve büyük surlarla tahkim edilmiş olan bölgenin sarplığını gördü.”⁶

Bulgaristan topraklarının tamamı Osmanlı hakimiyetine 1396 yılında geçmiş ve Bulgaristan Prensiğinin kurulduğu 1878 yılına kadar 482 yıllık, resmi olarak bağımsız olduğu 1908 yılına kadar ise 512 yıllık dönemde Bulgaristan’da 5 asır boyunca Müslüman Türkler, Hıristiyan Bulgarlarla yan yana yaşadılar. Bu dönemlere ait Osmanlı kaynaklarında Osmanlı tebaası olan Hıristiyan Bulgarlar hakkında bir takım bilgiler yer almaktadır. Müslüman Türklere yönelik Bulgarların görüşlerine yer veren ve onlar tarafından kaleme alınan kaynaklar da mevcuttur. Bu kaynaklar Osmanlı tarihyazımında pek bilinmemektedir. Hıristiyan Bulgarların Müslüman Türkleri nasıl algıladığını bu kaynaklardan takip etmek mümkündür. Bunların büyük bir kısmı dini ve apokrif metinlerinden oluşmaktadır. Diğer bir kısmı ise istinsah edilen metinlerin derkenarlarına dahil edilen notlardan, bir takım hikaye, kronik ve edebi eserlerden, otobiyografik ve tarihsel eserlerden oluşmaktadır. Daha çok dini nitelikte olan bu kaynaklar Bulgarca kaleme alınmıştır. Bulgarlarla Müslüman Türkler arasındaki münasebetlere seriye sicillerinde ve fetvalarda geçen bilgiler de ışık tutmaktadır.⁷

Bulgarca yazılan dini nitelikteki söz konusu kaynaklarda Bulgarlarla Türkleri birbirinden ayıran ana çizginin dini aidiyetin olduğuna vurgu yapılmaktadır. Etnik aidiyete ilişkin bilgiler, 15.-18. yüzyıllarda

---

⁶ P. Dinekov, K. Kuev, D. Petkanova, Hristomatiya po starobilgarska literatura, Sofya 1978, s. 440.

⁷ Rositsa Gradeva, “Bilgari i turtsi, XV-XVIII v.”, *Predstavata za “drugiya” na Balkanite*, Sofya 1995, s. 48.

yazılmış Bulgarca metinlerde henüz yer almamaktadır. Bu kaynakların diğeri bir özelliği Hıristiyan olarak kabul edilen kesim, sadece Ortodoksluğa bağlı olan kimselerdir. Katolik Hıristiyanlar bu kaynaklarda inançsız ya da yarı-inançsız olarak kabul edilmektedir. Osmanlı belgelerinde de Katolik ile Ortodokslar arasında bir ayırım yapılmaktadır. Katolikler burada Frenk olarak nitelendirilmektedir. Yahudiler de, illa ki Yahudi oldukları belirtilerek Müslümanlardan ve Ortodokslardan ayrı tutulmuşlardır. Osmanlı tebaası olmayı kabul eden Ortodoks Hıristiyanlar zimmi terimi ile anılmışlardır. Ortodoksluk, Bulgarca yazılmış literatürde “Bulgar inancı”, İslamiyet ise “Türk inancı” olarak tanımlanmıştır. Bu çerçevede 15.-18. yüzyıl metinlerinde Bulgar olarak tanımlanan kişi, Bulgarca konuşan kişi değildir. Bulgar olarak vasıflandırılabilmesi için Ortodoks olmak gerekmektedir. Ortodoks olmayan ve ana dilleri Bulgarca olan Katolik, Pavlikyan veya Müslüman olan Bulgarlar “öteki” olarak nitelendirilmektedir. Bundan dolayı İslamiyet’e geçmeyi tercih eden/ihtida etmiş Bulgarların inançla beraber etnik aidiyetinin de değiştiği kabul edilmiştir. Söz konusu bu anlayış, bugün değiştirilmeye çalışılsa da özünde çok değişmemiştir. Sadece asimilasyonu gerçekleştirmek üzere kullanılan bir araca dönüştürülmüştür. Başka bir deyişle anadili Bulgarca olduğu var sayılan ve Müslüman olan Pomaklar üzerinde güdülen politika bu çerçevede şekillenmiştir. Bulgarca kaynaklarda Osmanlı tabiri daha çok Osmanlı yönetiminde yer alan kişileri, Müslümanların ibadet hayatını, çok etnikli yapıyı ve Osmanlı hanedanının hakimiyet alanını ifade etmektedir.⁸

---

⁸ Gradeva, a.g.m., s. 47-48.

14-17. yüzyıl Bulgarca kaynaklarda Müslüman Türk tam olarak bir düşman olarak tanımlanmamakta ve ona karşı bir düşmanlık kesin bir dille telkin edilmemektedir. Ve hatta 18. yüzyılın ikinci yarısına kadar olan dönemde bu kaynaklar bilinçli olarak üretilmemiştir. Bununla beraber 18. yüzyıl kaynaklarında artık Türklerin düşman olduğu ve kesinlikle onlarla dost olunmaması gerektiği üzerinde durulmamaktadır.⁹ 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren üretilen edebi ve tarih metinleri bilinçli olarak üretilmeye başlanmıştır. 19. yüzyıla gelindiğinde bilinçli olarak Türk düşmanlığı telkin eden eserler, hatta uydurma eserler üretme noktasına gelinmiştir. Bunun sonucunda 19. yüzyıl edebi ve tarih eserlerinde Türklere karşı düşmanlık duygusunun kuvvetlendiği gözlemlenmekte ve bu düşmanın ortadan kaldırılması gerektiği vurgulanmaktadır. Nitekim Bulgar edebiyatının temsilcileri olan şair, romancı ve hikayeciler, eserlerinde Osmanlılara/Türklere karşı mücadele etmenin zamanın geldiğinin altını çizmektedirler ve Bulgarlara direnmek üzere çağrıda bulunmaktadırlar. Bu edebiyat akımının en belirgin temsilcilerinden birisi, şair Dobri Çintulov (1822-1886)'tur. Çintulov, Bulgarlara ayaklanma çağrısında bulunarak şöyle demektedir:

“Ey büyük sevgi, içimizde alevlen!

Türklerin karşısına dikilelim!

...

Atalarımızın toprağı için ayaklanın,

Türklerin soyunu ezin, ...”

Çintulov, şiirlerinde Osmanlı yönetimine ve onun öz halkı Türklere yönelik düşmanca duygu ve düşüncelere yer vermekte ve Türklerle

---

⁹ Gradeva, a.g.m., s. 52.

kardeşliğin imkansız olduğunu telkin etmektedir. Osmanlı teriminden ziyade Türk'e vurgu yaparak düşmanlık konularına yer veren pek çok 19. yüzyıl Bulgar yazarını saymak mümkündür. Petko Raçev Slaveykov, Hristo Botev, İvan Vazov (hem romancı hem şair) bunlardan bazılarıdır.¹⁰ Hristo Botev'in "Na proštavane/Veda" şiiri şu dizelere yer vermektedir:

"Lanetle anne, lanetle:

Bizi yurdumuzdan kaçırıp,

Genç yaşta yad ellerde sefil ve perişan

Süründüren Türkleri lanetle"¹¹

19. yüzyılda üretilen bazı Bulgar edebi eserlerinde doğrudan doğruya Türklere yönelik düşmanlık ifade edilmemekte, ancak olumsuz Türk imajı çizerek düşmanlığın zemini hazırlanmaktadır. Buna örnek olarak 1873 yılında Petko Raçev Slaveykov tarafından kaleme alınan "Beyaz Ayaklı Kızın Çeşmesi/Akbaldır Çeşmesi: İzvorit na Belonogata" adlı tarihi manzum hikayesini¹² gösterebiliriz. Burada yavaş yavaş uğursuzluğun simgesi olan Türk imajının şekillendiği gözlemlenmektedir. Manzum hikayenin içeriğine göre güzel Bulgar kızı Gergana ile Nikola arasında büyük bir aşk vardır. Bu aşkı imkansız kılan ise Osmanlı/Türk vezirinin Gergana'ya talip olması, kızın bu teklifi ret emesi ve vezirin yaptırdığı bir çeşme duvarına kızın

---

¹⁰ Leman Ergenç, *Bulgar Yayınlarında Türkler*, Ankara 1989, s. 22-24.

¹¹ Ergenç, a.g.e., s. 24.

¹² Bu eserin Türkçe çev. İçin bk. P. R. Slaveykov, *Akbaldır Çeşmesi*, Tarihi Manzum Hikaye, çev. Ali Kemal, Ankara 1943; Eserin Bulgarca versiyonu için bk. <http://litclub.bg/library/bg/slaveikov.htm>.

gölgesinin derç edilmesinden sonra ölmesi ve sevdiği Nikola ile evlenememesi hikaye edilmektedir.

Detayında hikaye şöyle gelişir: Gergana çok sevdiği Nikola'ya çiçeğini sabah bölgedeki bir pınarın başında vereceğini söyler. Sabahleyin Gergana çeşme başına gittiğinde orada sevdiği Nikola'yı değil, ordusu ile pınarın başında çadır kurmuş Osmanlı veziri ile karşılaşır. Gergana'nın güzelliğinden etkilenen Osmanlı veziri kendisi ile evlenmek ister ve İstanbul'a gelmesi için teklifte bulunur. Gergana, Osmanlı vezirine İstanbul'a gelse bile veziri sevmesinin imkansız olduğunu ve sevdiği birinin olduğunu söyler. Bundan dolayı da vezirle İstanbul'a gelemeyeceğini belirtir. Gergana'nın kararlı duruşu Osmanlı vezirini etkiler ve bunun üzerine o da kızı zorla İstanbul'a götürmeye kalkışmaz. Vezirin bu yaklaşımı olumlu ve hatta her şey yolundaymış gibi bir durum yaratmakla beraber devamında hikaye farklı gelişir. Bununla birlikte Osmanlı veziri bu karşılaşmanın hatırasına istinaden pınarın başına çeşme yapılmasını emreder. İnşaat için gelen duvarcılar çeşmenin yapımına girişirler ve beklenmedik bir gelişme olarak Gergana'nın gölgesini de çeşmenin duvarına derç ederler. Bu uğursuz bir gelişmedir. Gergana hastalanır, giderek güçten düşer ve bir süre sonra ölür. Gergana'nın ölümüyle sarsılan Nikola, sevdiği kızın ölümüne dayanamayarak bir gün sevdiğinin mezarını ziyaret ettikten sonra eve bir daha dönmez ve kendisinden haber alınamaz.

“Beyaz Ayaklı Kızın Çeşmesi/Akbaldır Çeşmesi: İzvorit na Belonogata” adlı bu tarihi manzum hikayede olumsuz Türk imajı daha yumuşak hatlarla çizilmiştir. Bununla beraber uğursuzluk getiren ve bir şekilde birbirini seven iki Bulgar gencinin evlenmesine “manevi” bir engel oluşturan bir Türk imajı söz konusudur. Bu manzum eseri okuyan

kimse, hikayeyi okudukça duygu seline kapılmakta ve “keşke vezirle Gergana karşılaşsaydı” fikrine kapılmaktadır. Vezirin ortaya çıkışı “kem/kötü gözün” onları görmesiyle anlatılır. Bir nevi bu aşka “nazar değmiştir”. Osmanlı vezirinin Bulgar kızına evlilik teklifi yine Türkleşmeye ve İslamlaşmaya bir göndermedir. Yalnız bu olayda Gergana’yı İstanbul’a götürmek için Osmanlı vezirinin her şeye rağmen Gergana’yı zorla İstanbul’a götürme girişiminde bulunmaması olumlu bir durum olarak ortaya konulmaktadır. Ama “kem gözün nazarı değmiştir” bir kere ve kader ağlarını örmüştür. Bunun üzerine Osmanlı veziri farkında olmasa da, yapımını emrettiği çeşmenin duvarına kızın gölgesinin duvarcılar tarafından derç edilmesi ile olumsuz ve “dokunduğu” güzellikleri solduran bir Türk imajı ortaya çıkmaktadır.¹³ Bulgaristan’ın belki de en milliyetçi yazarlarından olan İvan Vazov’un 1888 yılında kaleme aldığı “Pod İgoto/Boyunduruk Altında” adlı romanı tarihi olayların edebiyatla anlatıldığı bir eser olarak dikkat çekmektedir. Burada yaratılan Osmanlı/Türk imajı beş asırlık Osmanlı hakimiyet dönemi algısının genel özelliklerini oluşturur. Eser, Türklere/Osmanlılara karşı nefreti körükleyen bir yapıya dönüşmüştür.¹⁴

Bulgarlık bilinci oluşturmaya çalışan 19. yüzyıl Bulgar yazarlarının hikayeci tarih kaynaklarından çok fazla yararlandıkları gözlemlenmektedir. Bu hikayeci tarih kaynaklarından birisini oluşturan, çoğu zaman hangi tarihte düzenlendikleri bilinmeyen ve 19. yüzyılda derlenen Bulgar halk türkülerinde “Türk inancını” yani İslam dinini kabul etmeyen Bulgarlar konu edilmektedir. Aslında İslam dinini

---

¹³ http://noviniobrazowanie.blogspot.com/2014/01/blog-post_13.html.

¹⁴ Ergenç, a.g.e.,s. 24-30.

kabul etmeyen Bulgar erkeklerle ilgili herhangi bir hikaye bulunmamaktadır. Folklorik, mitolojik eserlerde evlenmeye zorlanan, evlenmek istenilen “güzel ve eşi benzeri olmayan” Bulgar kızlarının İslamiyet’e geçmeye zorlandıkları hikaye edilmektedir.¹⁵ Ne zaman kurgulandığı bilinmeyen ve İslamlaşmaya karşı direnme sürecine vurgu yapan Bulgar halk türküleri, Bulgarların Ulusal Uyanış Döneminde derlenmiş ve Bulgarlık bilincini oluşturmak üzere bir yerde propaganda aracı olarak kullanılmıştır. Böyle bir Bulgar halk türküsü örneği, “Sultan Murad ve Mara’nın Türküsü”/Pesen na Tsar Murad i Mara’yı teşkil etmektedir.¹⁶ Kırtan fazla versiyonu olan bu türkü Sultan I. Murad’ın Bulgar çarı İvan Şişman’ın kız kardeşi Mara (Kera-Tamara) ile evliliğini anlatan bir türküdür.¹⁷

1370’li yılların başında İvan Şişman kız kardeşi Mara/Kera-Tamara/Marya’yı Sultan Murad Hüdavendigar’a eş olarak vermiştir.¹⁸ Mara, Bulgar Çarı İvan Aleksandır’ın ikinci eşi Yahudi asıllı Sara’dan doğan kızıdır. Çar İvan Aleksandır ile evlendikten sonra Sara’nın Teodora ismini alarak Hıristiyan olduğu söylenmektedir. Mara’nın dışında Çar İvan Şişman da, Çar İvan Aleksandır’ın bu ikinci evliliğinden olma oğludur. Mara’nın Sultan I. Murat’la evliliğini konu alan “Sultan Murad ve Mara’nın Türküsü”/Pesen na Tsar Murad adlı

---

¹⁵ Gradeva, folklorik eserlerin pek çok kusurunun olduğunu ve ilk ortaya çıktıkları tarihlerden sonra ilavelere ve değişikliklere maruz kaldıklarını belirtmektedir. Gradeva, a.g.m., s. 47-48.

¹⁶ Hüseyin Mevsim, “Murat ile Mara Başlıklı Tarihsel Bulgar Halk Türküsü”, Milli Foklor, sayı 69 (2006), s. 84.

¹⁷ Hüseyin Mevsim, “Murat ile Mara Başlıklı Tarihsel Bulgar Halk Türküsü”, Milli Foklor, sayı 69 (2006), s. 84.

¹⁸ Mustafa Cezar, *Mufasssal Osmanlı Tarihi, Resimli-Haritalı*, c. 1, Ankara 2010, s. 114.

türkü, Ortaçağlarda dizilmiştir. Bu halk türküsünün içerdiği anakronizm sebebiyle daha sonraki tarihlerde ilk versiyonundan uzaklaştığı var sayılmaktadır. Murat Hüdavendigar dönemine ait olmayan pek çok olay ve eser karıştırılmakta ve sanki o dönemde gerçekleşmiş gibi gösterilmektedir. Bu da eserin ne kadar “tarihsel” olduğu ya da “hikayeci tarihe” ne kadar kaynaklık ettiği sorusunu akla getirmektedir.

Sultan Murad ve Mara'nın Türküsü ilk kez 1846 yılında yayımlanmıştır. Dolayısıyla Osmanlıların Balkanlara geldikleri ilk zamanlarda yaşanan olayları ve daha sonraki olayları birbirine karıştırmak suretiyle türkünün mevcut versiyonu 19. yüzyıldan önce mi yoksa 19. yüzyılda mı kurgulandığı meselesi tartışma konusudur.¹⁹ Türkünün versiyonlarından birinde Sultan Birinci Murat Mara'ya hitap ederek artık “Bulgar olmaktan vazgeç” ve “Türklüğe geç” diye çağrıda bulunuyor. Bunun karşılığında da İstanbul'un yarısını, Edirne'nin Uzun Çarşısı'nı ve Selimiye Cami'nin vermeyi vaat ediyor. Mara, hemen rıza göstermeden papaz olan ağabeysine danıştıktan sonra İstanbul'un yarısını, Türkleşen/İslamlaşan Aya Sofya'yı ve bütün sultanlığı, vezirliği ve mühürlü yüzüğü talep ediyor. Galata mahallesi, deniz kenarı, Tuna boyundaki şehirler ve Nobo Bırdo ve Kratova'nın da kendisine verilmesini istiyor.²⁰ Bir nevi Hıristiyan dünyasına ait olan eserleri Mara bu evlilik sayesinde tekrar geri alma arzusundadır. Ancak Sultan Murat, isteklerin büyük bir kısmını vermeyi kabul etmekle

---

¹⁹ Vera Mutafçieva, “V syankata na Aziya, Sofya 1992, s. 42.

²⁰ Hüseyin Mevsim, “Murat ile Mara Başlıklı Tarihsel Bulgar Halk Türküsü”, *Milli Foklor*, sayı 69 (2006), s. 86.

beraber Aya Sofya'yı, vezirliği ve sultanlığı teslim etmeyi ret ediyor.²¹ Bu türküde I. Murat'ın (1362-1389) hüküm sürdüğü yıllardan çok sonra gelişen olaylara da yer verilmekte ve çok bariz bir şekilde olaylar karıştırılmaktadır. İstanbul'un alınması 1453 yılında olup Aya Sofya'nın camiye çevrilmesi İstanbul'un fethini müteakiben olmuştur.²² Edirne'deki Selimiye Camiisi ise 1568-1574 yılları arasında inşa edilmiştir.²³ Ancak bu türküdeki anlatımdan Aya Sofya'nın cami olması ve Selimiye Camiinin inşası I. Murat devrinde gerçekleşmiş gibi anlatılmaktadır. Ayrıca bu türküde Türk olan hükümdarın evlenmeyi düşündüğü Bulgar kızından Bulgarlıktan yani Hıristiyanlıktan vazgeçip Türk olması yani Müslüman olması isteniyor. Mara, Murat ile evlenir ancak Müslüman olmaz, Hıristiyan olmaya devam eder.²⁴ Tarihsel olaylara içerik bakımından Mara'nın ve Sultan Murat'ın evlenmesi dışında kronolojik bakımdan uymayan Sultan Murat ve Mara'nın türkü, tarihi bir kaynak olarak kullanılamaz, ancak 19. yüzyıldaki Bulgar Ulusal Uyanış Sürecinin/Bilgarsko Vızrajane'nin Bulgar bilincini oluşturmak gayesine hizmet etmek amacıyla kullanıldığı görülür.

Çarpıcı örneklerden bir diğeri de 1860 yılında Sefan Verkoviç'in derlediği halk türkü "More, verir misin, Nikola" adlı şarkıdır. Penço Slaveykov tarafından yeniden düzenlenmeye tabi tutulan bu şarkı, Ulusal Uyanış Dönemi Bulgar edebiyatının anti-Türk eserine

---

²¹ https://liternet.bg/folklor/sbornici/lirika_epos/72.htm.

²² Semavi Eyice, "Ayasofya", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 4, İstanbul 1991, s. 216.

²³ Selçuk Mülayim-Ahmet Vefa Çobanoğlu, "Selimiye Camii ve Külliyesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 36, 2009, s. 430.

²⁴ Hüseyin Mevsim, "Murat ile Mara Başlıklı Tarihsel Bulgar Halk Türkü", *Milli Folklor*, sayı 69 (2006), s. 87.

dönüşmüştür. Halk türküsünün hikayesinin merkezinde Balkancı Yovo'nun kız kardeşi olan güzel Yana, Türk olan bir voyvoda tarafından zevceliğe istenilmektedir. Bu Türk Müslüman voyvoda “Türk inancı” ifadesi ile anlatılmaktadır. Türküde “Yana”yı Türk inancına verir misin” diye Balkancı Yovo’ya sorulur. Bulgarlıkta/Hıristiyanlıkta ısrar eden Balkancı Yovo, kız kardeşini vermeyi ret eder. Yana’yı Türk’e eş olarak vermeyi ret ettikçe de Balkancı Yovo’nun önce kolları, sonra bacakları kesilir ve en son gözlerine mil çekilir. Neticede uzuvlarını kaybeden Yovo, Türklerin Yana’yı götürmesi ile de kız kardeşsiz kalır. Trajik bir sahne olarak Yovo, kardeşine vedalaşmak için elleri ve kolları artık olmadığı için sarılamaz ve gözleri olmadığı için de son bir kez onu göremez. Yana, ağabeyisi ile hüznün içinde vedalaşır. Halk türküsü şöyle der:

“Verir misin Balkancı Yovo, Güzel Yana’yı Türk inancına?

-More, Voyvoda, başımı veririm,

Yana’yı Türk inancına vermem

İki kolunu kestiler ki yeniden [Yovo’ya] sorarlar...”²⁵

---

²⁵ “Даваш лп, даваш, балканджи Йово,

хубава Яна на турцка вера?

- Море, войводо, глава си давам,

Јана не давам на турцка вера!

Отсекоха му и двете ръци,

та па го питат и го разпитат:...”/

Davaş li, davaş, Balkancı Yovo,

Hubava Yana na turska vera

-More, voyvodo, glava si davam

Yana ne davam na turska vera!

Otsekoha mu i dvete ritsi

Ta pa gopitat igo razpitat.”

Balkancı Yovo, kız kardeşi Yana'nın Müslüman biriyle evlenmesine ve Türk/Müslüman olmasına izin vermediği için bütün uzuvlarını kaybeder, Yana'yı alan Türkler beraberinde götürürler. Bu halk türküsünün ne zaman oluşturulduğu ve hangi olaylarla bağdaştırıldığı bilinmemektedir. Bilinen o ki, Bulgarların ulus oluşturma sürecine katkı sağlamak ve olumsuz Türk-Osmanlı imajını pekiştirmek üzere dizilmiş bir türküdür. Türkü, zorla kaçırılan ve Türkle evlendirilen Bulgar kızlarına, zorla Müslümanlaştırılan Bulgarlara ve Bulgarların Osmanlı döneminde yaşadığı esarete, trajik ve travmatik olaylara vurgu yapmak üzere kurgulanmıştır. Aslında 19. yüzyılda Bulgarların yaşadığı “hüzünlü ve esaret” ortamını göstermek amacıyla edebi/tarihi eserler kurgulanmıştır.

Osmanlı döneminde Bulgarların zorla İslamlaşması ve Türkleşmesi Bulgar tarihyazımında sevilen bir konudur. Bu konunun bir uzantısı olarak devşirme usulü ile Bulgaristan'ın da içinde olduğu Balkan coğrafyasından Hıristiyan çocuklarının alınıp Müslüman yapılması ve Osmanlı ordusuna asker olarak yetiştirilmesi çok işlenen konulardan birisidir. Bulgar tarihyazımında ve tarih ders kitaplarında devşirme sistemi “kan vergisi” olarak nitelendirilmiştir. Devşirme, zorla İslamlaşmanın bir yöntemi olarak görülmüş ve nerdeyse bütün Hıristiyan çocuklar Bulgarlardan devşirilmiştir.²⁶

1876 yılında Nisan Ayaklanması adı altında özellikle Güney Bulgaristan'da birkaç yerde ayaklanmalar olmuştur. Bu

---

<https://liternet.bg/folklor/sbornici/ddbj/84.htm>

²⁶ Neriman Ersoy Hacisalihoğlu, “Bulgaristan Tarih Algısında ve Tarih Ders Kitaplarında Devşirme Sistemi ve Yeniçeriler”, *Tarih Dergisi*, sayı 66 (217/2), İstanbul 2017, s. 135-147.

ayaklanmalardan Daily News Gazetesi yazarı J.A. MacGahan bahsetmiştir. Burada bahsedilen köylerden bir tanesi Batak'tır. 1886-1888 yılları arasında Polonyalı ressam Antoni Piotrovski, Batak'a ziyaret ediyor, yanında bir fotoğrafçı götürüp olayların geliştiği bölgede var olan Müslüman ve Hıristiyan birkaç kişiyi çağırıp hayal ürünü sahneleme ile Filibeli Rum asıllı Dimitri Kavra adındaki bir fotoğrafçıya fotoğraflar çektirtiyor. Daha sonra Krakow'a dönen Piotrovski, bu fotoğrafları kullanarak 1892 yılında "Batak Katliamı" başlığı ile bir tablo resmediyor ve bu tablo daha sonra yeni resimlerin, hatta yeni yazılı kurgu metinlerin ortaya çıkmasına neden oluyor. Aslında gerçek anlamda Batak'taki olayları anlatan fotoğraflar ve anlatılar mevcut değildir. Sadece MacGahan'ın röportajlarında verdiği kısa bilgilerin bulunduğu ve daha sonra Piotrovski'nin olaylara görsellik katmak için kurguladığı resmin ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Piotrovski'nin çektiği bu kurgu fotoğrafların gerçek anlamda olaylar esnasında çekilmediği gerçeği, 19. yüzyılın sonunda sessizlikle geçirilmiş ve insanların bunların gerçek olduklarına inanmaları sağlanmıştır. Batak olayının Bulgar ulusal belleğin simgesi haline gelmesi ve hatırlanır kılınması, Piotrovski'nin bu kurgu fotoğrafları üzerinden çizdiği resim ile olmuştur.²⁷

Bulgarlar, 93 harbi öncesine "Bulgar Ulusal Uyanış Süreci/Bulgar Rönesansı" –Bilgarsko Vızrajane dedikleri dönemde ve daha sonraki dönemde edebiyat ve tarih biliminden istifade ettiler. Bu iki temel bilimi manipülasyon aracı olarak kullandılar ve Bulgarlar arasında Osmanlı ve Türk karşıtı bir bilinç oluşturdular. Bu bakımdan 1984

---

²⁷ Martina Baleva, "Obrazit na Batak v kolektivnata pamet na bulgarite", *Batak kato myasto na pametta*, ed. Martina Baleva-Ulf Brunbauer, Sofya 2007, s.15-32.

yılında Kırçali'ye bağlı Gorski İzvor köyüne Türklerin adlarını değiştirmek üzere gelen bir Bulgar albayın, Türkçe ismi zorla Bulgarlaştırılan ve tarihe bu anlamda ilk Türk olarak geçen Ömer Yusuf'a söyledikleri durumu özetler niteliktedir: "...bilim adamlarının, sizin (yani kendisini Türk olarak tanımlayan kişilerin) Bulgar kökenli olduğunuzu ilmi bir şekilde ispatladıklarını biliyor musunuz?"²⁸

Bulgarlar, Türklere karşı güdülen asimilasyon politikasını meşrulaştırmak ve kamuoyu oluşturmak için tarih, edebiyat ve görsel sanat-filminden yararlandılar. Bu anlamda *Koziyat Rog/Keçi Boynuzu* ve *Ayrılma Zamanı/Vreme Razdelno* filmlerini ve *Kapitan Petko Voyvoda* dizisi bu politika doğrultusunda ekrana taşınmıştır. Bu gibi sanatsal eserlerde olumlu Türk imajı yoktur. 1971 yılında gösterime giren *Koziyat Rog/Keçi Boynuzu*, acımasız ve olumsuz Türk imajını ortaya koymak üzere hazırlanmış bir filmidir. Bu filmde 17. yüzyılın sonunda Karaivan güzel eşi, korkunç Türklere koruyamamıştır. Saldırıya uğrayan Karaivan'ın eşi, ölür. Dul kalan Karaivan, kızını bir erkek evlat olarak yetiştirmektedir. Babanın amacı, zorba Türklere kızına intikam aldırmaaktır. Bir mağaraya çekilmiş yaşarken kızı büyümüş ve bir Müslüman keçi çobanına aşık olmuştur. Karaivan bu aşkı kaldıramaz ve keçi çobanını öldürür. Bu film, yine oldukça milliyetçi bir Bulgar yazarı olan Nikolay Haytov'un öyküsüne dayanmaktadır.²⁹ Osmanlı Türklerinin Bulgarlara yaşattığı acıları ortaya koymak üzere kaleme alınmıştır. Tamamen tarihi gerçeklerden uzak sanatsal kurgudan ibarettir.

---

²⁸ Hüseyin Köse, *Kanlı İzler*, Razgrad 2001, s. 9-10.

²⁹ <https://www.bnt.bg/bg/a/koziyat-rog-2>

Bulgaristan’da Türk düşmanlığını körükleyen ve olumsuz Türk imajı çizmeye devam eden bir başka film “Vreme razdelno”/Ayrılma Zamanı adlı filmidir. Bu film de bir tarihsel romana dayanmaktadır.³⁰ 1964 yılında komünist ve milliyetçi yazar Anton Donçev tarafından, dönemin sosyalist yönetiminin verdiği sipariş üzerine iki ay içerisinde kurgulanan bir romandır. Bulgaristan’daki Türk-Müslüman nüfusa yönelik fiili asimilasyon sürecini meşrulaştırmaya yönelik bu roman 1987 yılında rejisör Lüdmil Staykov tarafından sinemaya film olarak uyarlanmıştır. Ayrılma Zamanı filmi 1990 yılında Bulgaristan’dan Türkiye’ye Türklerin göçünün devam ettiği sırada sinema ve televizyonlarda gösterime girmiştir. Anton Donçev’in kaleme aldığı roman, Metodi Draginov adındaki papazın kaleme aldığı “sahte” bir kroniğe dayanmaktadır.³¹ Kroniğin konusunu 1668 yılında Batı Rodoplar’da Bulgarların vergilerini ödemedikleri gerekçesiyle Çepino bölgesinde toplu ve zorla İslamlaşması oluşturmaktadır.³² Kronikte bu zorla ve toplu Müslümanlaştırma daha önce olarak devşirme usulü ile

---

³⁰ Mariya Todorova, “İslyamizatsiyata kato motiv v bulgarskata istoriyografiya, literatura i kino”, *İzsledvaniya v çest na çl.-kor.* Profesor Straşimir Dimitrov, Sofya 2001, s. 369-391.

³¹ Sahte olduğu anlaşılan bu ve buna benzer kronikler, 19. yüzyılda bağımsız Bulgar kilisesi mücadelesi çerçevesinde yaratılmıştır. Bu tür kroniklerin diğer bir amacı Hıristiyan olanların Müslüman olma olgusunu zorla yapıldığı görüşünü temellendirmek için üretilmişlerdir. Çünkü 19. yüzyılda bir Hıristiyan sadece ve sadece zorla İslamiyet’e geçebilir şeklindeki düşünce kabul görmektedir. Stefan Deçev, “Za falşifikatite, istoriyografiyata, nasilieto i “razdelnite vremena” v naukata”, <https://kultura.bg/web/za-falşifikatite-istoriografiyata-na> (erişim tarihi: 15.12.2019)

³² Machiel Kiel bu “kroniğin” tarihsel kaynak olarak kullanılmasına karşı çıkmaktadır. Bk. Mahiel Kil, “Razprostranie na İslyama v bulgarskoto selo prez osmanskata epoha (XV-XVIII. v.), *Müsülmanskata kultura po bulgarskite zemi. İzsledvaniya*, der. Rositsa Gradeva-Svetlana İvanova, Sofya 1998, s. 56-126.

yeniçeri olarak alınan bir Bulgar çocuğu tarafından gerçekleştirildiği anlatılmaktadır.

1984 yılında edebiyat tarihçisi İlya Todorov'un dil ve içerik bakımından Metodi Draginov'un bu kroniği üzerine incelemeler yapmış ve Çepino Kroniğinin gerçekten olayları gören birinin hikayesine dayanmadığını, 19. yüzyılda Bulgarlık bilincini oluşturmak üzere "sahte eserler" üretmekle bilinen Stefan Zahariev tarafından kaleme alındığını ifade etmiştir.³³ Dolayısıyla Çepino kroniğinin sahte olduğundan şüphe yoktur ve ona dayanan Anton Donçev'in romanının da gerçek tarihle hiçbir ilgisi yoktur. Burada sahte tarih ile kurgulama edebiyat birbirine karışmıştır.³⁴ 19. yüzyılda "zorla" Bulgarların sistematik bir şekilde Osmanlılar tarafından Müslümanlaştırılmasına yönelik sahte hikayeler, Bulgarca konuşan Müslümanların varlığını açıklamak için üretilmektedir. Bulgarlık bilincini oluşturmaya çalışan ve Osmanlı karşıtı hareketleri alevlendirmek isteyen 19. yüzyıl Bulgar milliyetçi aydınları Bulgarların İslamiyet'i gönüllü kabul etmiş olamayacağını, sadece silah "zoruyla" böyle bir süreç yaşanmış olabileceğini ileri sürmüşlerdir. Bu anlayış günümüze kadar sahte hikayelere inanmayı tercih eden Bulgar milliyetçi yazarların ve bu ruhla yetiştirilen nesillerin vazgeçemediği bir düşüncedir.

Benzer tarihi olayları çarpıtma ve kurgulama çabası, 1945-1989 döneminde Bulgaristan'da okutulan tarih ders kitaplarında da

---

³³ İliya Todorov, *Letopisniya razkaz na pop Metodi Draginov, Straobılgarska literatura*, sayı 16 (1984), s. 62-75.

³⁴ Elena Grozdanova/Stefan Andreev, "Falşifikat li e letopisniyat razkaz na Pop Draginov?", *İstoriçeski pregled*, 2 (1993), s. 146-157; Antonina Jelyazkova, "Osmanlı Mirası ve Balkan Tarihçiliğinin Oluşumu, *Osmanlı*, c. 7, Ankara 1999, s. 690, 691, 701.

görülmektedir. Bu tarih ders kitapları ile olumsuz Osmanlı ve Türk imajını pekiştirerek Türk Müslüman azınlığına karşı güdülen asimilasyon politikasının haklılığı savunulmaya çalışılmıştır. Bu dönemde yazılan ders kitaplarında Osmanlı dönemi “Karanlık Çağ” olarak tanımlanmış ve Bulgar ulusunun gelişmesine mani olan bir dönem olarak nitelendirilmiştir. Bulgarların herhangi bir konuda başarısız olmasının tek bir sebebi vardır: Bulgaristan’ın Osmanlı geçmişi.³⁵ Bulgaristan ortaokullarında okutulan 5. sınıf ders kitabında Osmanlı döneminin Bulgar halkı için bir zulüm dönemi, zorla İslamlaşma ve Türkleşme dönemi olduğu anlatılmaktadır. Bu anlatımı desteklemek için de ressam Saşo Raçev’in “Rodop Dağları’nda Yaşayan Bulgarların Müslümanlaştırılması” adını taşıyan bir resim konulmuş ve görsel yöntemle Müslümanlaştırmanın Türkler için şölene dönüştüğü, Bulgarlar için ise direnenlerin katledilmesinden dolayı bir acıklı, dramatik olay olduğu anlatılmak istenilmektedir. Dolayısıyla Osmanlı döneminde Bulgarlara yönelik bir asimilasyon süreci gerçekleştirildiği ve Bulgarların zorla Müslümanlaşma ve Türkleştirilme sürecine tabi tutuldukları anlatılmaya çalışılmış ve 1984-1985 yılında Türklere yönelik zorla Hıristiyanlaştırma ve Bulgarlaştırma sürecinin haklılığını ortaya koymaya çalışmıştır. Yani adları zorla Bulgarlaştırılan ve Hıristiyanlaştırılan Türkler, Osmanlı döneminde zorla Müslümanlaştırılan ve Türkleştirilen Bulgarlardı.³⁶ Aslında Bulgaristan’daki Türklerin, Müslümanlaşmış Bulgarlar olduklarına dair tezler Todor Jivkov’un yönettiği Komünist

---

³⁵ Mehmet Şahingöz-Shener Bilalli, “Balkanlar’da Eğitim Kurumlarında Okutulan Tarih Ders Kitaplarında “Osmanlı-Türk İmajı”, *Cumhuriyet Tarihi Arştırmaları Dergisi*, Sayı 28 (2018), s. 168, 170-171.

³⁶ Şahingöz-Bilalli, a.g.m., s. 171-172.

Bulgaristan’da aktif bir şekilde temellendirilmeye çalışılmış ve bu amaçla 19. yüzyıl boyunca üretilen sahte tarih kaynaklar yeniden gündeme getirilerek Bulgaristan’ın Türklere yönelik asimilasyon emelleri meşru kılınmıştır. Komünist Bulgaristan’ın bu emelleri doğrultusunda bir dizi kitap yayımlanmış ve bu kitapların baş mimarı Petır Petrov adındaki tarihçi olmuştur. Bundan dolayı da Petrov, 1989’dan sonra totaliter rejimin asimilasyon politikasının tek işbirlikçisi olarak lanse edilmiştir. Oysa pek çok Bulgar tarihçisi, Bulgaristan’da Türk ve Müslümanlara yönelik güdülen politikanın bir şekilde destekçisi ve ortağı olmuştur.³⁷

Komünist Bulgaristan’ın Türklere yönelik asimilasyon politikasına yön vermek üzere ilk adım 1958 yılında yayımlanmış “İz minaloto na bılgarite muhamedani v Rodopite/Rodoplar’da Bulgar Müslümanlarının Geçmişinden [Kesit]³⁸” adlı bir külliyatla başlatılmıştır. Bu yayın, gelişigüzel bir yayın olmayıp tam aksine iyi kurgulanmış ve belli bir hedefi olan bir proje niteliğindedir. Bu kitaplar Bulgar Bilimler Akademisi “köken”e dair sipariş çalışmasını gerçekleştirmiş oluyordu.³⁹ Aynı hedefle 1961 yılında Rodopabılgarska tvırdina/Rodoplar-Bulgar kalesi başlıklı yardımcı ders kitabı yayımlanmıştır. Daha çok efsanelere dayanan bu kitapta “Türkler tarafından kaçırılan Bulgar kadın ve çocuklarına” dair resimlere de yer verilmiştir. Rodoplar’da yaşayan Bulgarların “zorla” İslamlaşması

---

³⁷ Sefan Deçev, ““Golyamata ekskurziya” i sruçastieto na istoritsite”, <https://www.svobodnaevropa.bg/a/29985369.html> (Erişim tarihi: 17.12.2019)

³⁸ İz minaloto na bılgarite muhamedani v Rodopite, ed. Hristo Hristov-Veselin Hacinikolov, Sofya 1958.

³⁹ Stefan Deçev, “Za falşifikatite, istoriyografiyata, nasilieto i “razdelnite vremena” v naukata”, <https://kultura.bg/web/za-falşifikatite-istoriografiyata-na> (erişim tarihi: 15.12.2019).

üzerinde durulmaktadır.⁴⁰ Yine 1961 yılında yayımlanan 3 ciltlik İstoriya na Bılgariya/Bulgaristan Tarihinde⁴¹ de 1656 yılında Çepino Ovasında gerçekleştirilen “zorla” İslamlaştırma eylemini anlatarak Osmanlıların Bulgarlara yönelik sistematik asimilasyon politikası güttüğü belirtilmektedir. Ayrıca Rodoplar’daki “zorla” İslamlaştırma sürecinde 218 adet kilisenin harap edildiğini, 33 manastırın da ateşe verildiği iddia edilmektedir. Bu arada başka kitaplarda da anlatılan Rodoplar’daki “zorla” İslamlaştırılma olayı bütün Bulgaristan’da yapılmış gibi gösterilmeye çalışıldığı gözlemlenmektedir.⁴²

1962 yılında yeni bir külliyat “Asimilatorskata politika na turskite zavoevateli”/Türk fatihlerinin asimilasyon politikası yayımlanmıştır. Külliyatın “Sbornik dokumenti za pomohedançvaniya i poturçvaniya XV-XIXv./İslamlaştırmaya ve Türkleştirmeye dair Belgeler Külliyatı, XV-XIX. yüzyıl” şeklindeki altbaşlığı güdülen politika bakımından oldukça anlamlıdır.⁴³ Yine 1964 yılında Petır Petrov’un hazırladığı “Pomohedançvaniyata v Loveşkiya kray/Lofça Bölgesindeki İslamlaştırılmalar” adlı kitap basılacaktır. Bu ve buna benzer kitaplarda Osmanlıların Bulgarlara karşı planlı bir asimilasyon politikası güttüğü vurgulanmaktadır. Bulgarların iddiasına göre İslamlaştırılma zorla yapıldığı için de Osmanlılar bu süreci

---

⁴⁰ *Rodopa-bılgarska tvirdina/Rodoplar-Bulgar kalesi*, ed. Petır Petrov, Sofya 1961; Stefan Deçev, “Za falşifikatite, istoriyografiyata, nasilieto i “razdelnite vremena” v naukata”, <https://kultura.bg/web/za-falşifikatite-istoriografiyata-na> (erişim tarihi: 15.12.2019)

⁴¹ Kolektif, *İstoriya na Bılgariya*, 3 cilt, Sofya 1961.

⁴² Stefan Deçev, “Za falşifikatite, istoriyografiyata, nasilieto i “razdelnite vremena” v naukata”, <https://kultura.bg/web/za-falşifikatite-istoriografiyata-na> (erişim tarihi: 15.12.2019)

⁴³ Gös. yer.

İslamiyete geçmek istemeyenleri katlederek yürütmüşlerdir.⁴⁴ 1965 yılında çıkan Rodopski sbornik/Rodop Külliyyatı “zorla” İslamlaştırılmayı inceleyen ve Türklere yönelik asimilasyon politikasına hizmet eden başka bir eserdir.⁴⁵ 1966 yılında yine Petrov’un hazırladığı “Rodopite prez vekovete/Asırlar Boyunca Rodoplar” adlı kitap da Bulgarların zorla İslamlaştırılması iddialarına yer vermektedir. Hristo Gandev 1972 yılında “Bılgarskata narodnost prez XV v./XV. Yüzyılda Bulgar Milliyeti” adlı eseri kaleme alır. Bütün bu eserlerin hedefi Rodoplarda ve Kuzeydoğu Bulgaristan’daki Türklerin zorla İslamlaştırılan Bulgarlar olduklarını ve Osmanlıların Bulgarları yok etme ve asimile etme politikası olduğunu göstermeyi hedeflemektedir.

Kendisini ortaçağ tarihi uzmanı sayan Petır Petrov 1974 yılında “Rodopite v bılgarskata istoriya”/Bulgar Tarihinde Rodoplar-sbornik statii v pomošt na učitelya” başlığı ile öğretmenlere yardımcı olmak üzere yeni bir külliyyat hazırlamıştır. ⁴⁶ Bulgar Komünist Partisinin çok yakın çalıştığı tarihçi Petır Petrov 1975 yılında profesörlük eseri olarak “Sıdbonosni vekove za bılgarskata narodnost/Bulgar Milliyetinin Uğursuz Yüzyılları adlı “araştırma” kitabını kaleme almıştır. Sözde Osmanlıların Bulgarları yok etme ve sistematik olarak “zorla” İslamlaştırma politikası, 1980’li yıllarda yazılacak “İstoriya na Bılgariya/Bulgaristan Tarihi”nin ve “Stopanska istoriya na

---

⁴⁴ *Pomohamedançvaniyata v Loveşkiya kray*, haz. Petır Petrov, Sofya 1964.

⁴⁵ Stefan Deçev, “Za falşifikatite, istoriyografiyata, nasilieto i “razdelnite vremena” v naukata”, <https://kultura.bg/web/za-falşifikatite-istoriografiyata-na> (erişim tarihi: 15.12.2019)

⁴⁶ P. Petrov (derl.), *Rodopite v bılgarskata istoriya*”-sbornik statii v pomošt na učitelya, Sofya 1974.

Bılgariya/Bulgaristan'ın Ekonomik Tarihi” adlı kitapta da yer alan teorilerden birisi olacaktır.⁴⁷

Bu arada Bulgaristan'da 1972-1973 yılında Pomakların “zorla” Bulgarlaştırılma ve Hıristiyanlaştırılma süreci tamamlanmış ve Türklere yönelik asimilasyon politikasının yolunu açma çalışmaları hız kazanmıştır. Böylece Anadolu'dan Bulgaristan coğrafyasına yapılan Türk-Müslüman iskanına dair bilinenler, sessizce geçiştirilmeye çalışılmıştır.⁴⁸ 1985 yılının başında Bulgaristan'da Türklerin adının zorla değiştirilme süreci tamamlandığında dönemin başbakanı tarihçi Georgi Atanasov, siyasetin zor kullanarak gerçekleştirdiği bu süreci affettirmeye yönelik olarak “tarihsel ve etnografik araştırmalar”ın bunu gerektirdiğini belirtmiştir.

Yukarıda Batak olayının kurgulanmış fotoğraflar üzerinden resmeden Polonyalı ressam Piotrvoski'den bahsetmiştik. Onun örneği üzerinden tarih ve ders kitaplarında Osmanlı hakimiyetindeki Bulgarların acıklı durumunu anlatan başka resimler de üretilmiştir. Bu resimler geçmiş gibi çarpıtmanın merkezinde yer almışlardır. Dolayısıyla sinemanın yanında, hatta sinemadan da önce Bulgarlar, “kurgu” resim ve fotoğraflara başvurarak acıklı ve travmatik olayları Bulgar ulusal belleğine kazımayı ve Türk ve Müslümanlara yönelik Bulgaristan politikalarını meşru kılmayı hedeflemişlerdir. Böylece olumsuz Türk ve

---

⁴⁷ Sefan Deçev, “Golyamata ekskurziya” i suçastieto na istoritsite, <https://www.svobodnaevropa.bg/a/29985369.html> (Erişim tarihi: 17.12.2019)

⁴⁸ Stefan Deçev, “Za falşifikatite, istoriyografiyata, nasilieto i “razdelnite vremena” v naukata 2”, <https://kultura.bg/web/за-фалшификатите-историографията-на-2> (Erişim tarihi: 15.12.2019); Bulgaristan tarih yazımında geleneksel ve klişe teorilere karşı çıkan tezler hoş karşılanmaz. Bunlara ya tepki verilir ya da suskunlukla karşılanır. Bk. Zeynep Zafer, “Bulgar Tarihçiler ve Justin McCarty'nin “Ölüm ve Sürgün” Başlıklı Kitabı”, *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, VI/2 (2017), s. 201-216.

Müslüman imajına yeni çizgiler katmışlardır. Sinema, fotoğraf/resim gibi güzel sanat dallarının yanı sıra heykel ve anıtların da inşa edilmesi de, sürekli Osmanlı ve Türklere karşı mücadele vermiş tarihi şahsiyetleri ve yaşanan olayları hatırlatma amacındadır. Nitekim Şipka'daki anıt, Plevne'deki Panorama-anıt, parklardaki Osmanlı'ya karşı savaşmış Bulgar aydın ve ileri gelenlerinin heykellerinin hepsi büyük ölçüde Türk ve Müslümanların Bulgarlara çektirdiklerini hatırlatmak için herkesin sabah akşam görebileceği yerlere dikilmiştir. “Unutma, unutturma” sloganıyla hareket edilmiştir.⁴⁹

Osmanlı geçmişine ve olumsuz Türk imajına yönelik üretilen tarih, edebiyat ve sanat eserlerinin oluşturduğu atmosfer, Bulgarların 1984-1985 yıllarında Türklerin adlarını zorla değiştirme kampanyasına destek olmuştur. 1984-1985 kışında Bulgaristan, Türklere karşı orantısız güç kullanarak ve acımasızca şiddet ve aşağılayıcı yöntemler uygulayarak ülkesindeki Türklerin adlarını zorla Bulgarcaya değiştirme kampanyasını hayata geçirdi ve daha sonra da 1989 yılında Türkleri ülkesinden kovma noktasına geldi.⁵⁰

---

⁴⁹ Ayşe Kayapınar, “Bulgaristan’da Balkan Savaşlarının Anısını Yaşatma Yöntemleri/Ways of Cherishing the Memory of the Balkan Wars in Bulgaria”, *The Centenary of the Balkan Wars (1912-1913) Contested Stances/100. Yılında Balkan Savaşları (1912-1913) İhtilafli Duruşlar*, ed. Mustafa Türkeş, c. 1, Ankara 2014, s. 531-546.

⁵⁰ Stefan Deçev, “Za falşifikatite, istoriyografiyata, nasilieto i “razdelnite vremena” v naukata 2”, <https://kultura.bg/web/za-falşifikatite-istoriyografiyata-na-2> (Erişim tarihi: 15.12.2019); Zeynep Zafer, “Bulgaristan Türklerinin 1984-1989 Eritme Politikasına Karşı Direnişi”, *Akademik Bakış*, c. 3/sayı 6 (Yaz 2010), s. 27-44; Ayşe Kayapınar, “Bulgar Tarihçilerinin Komplote Teorilerinden Örnekler ve Bunların Bulgaristan’daki Türk Azınlığına Etkileri”, *Uluslararası Sempozyum: 20. Yılında 89 Göçü*, 7-8 Aralık 2009, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul 2009; Ayşe Kayapınar, ““Soya Dönüş Projesi” ve “Büyük Gezi” Tarihçesi”, Ayşe Kayapınar-Levent Kayapınar, Hakan Öztürk, Ökkeş Narinç (ed.), *1989 Yılında Bulgaristan’dan Türk Zorunlu Göçününün 30. Yılı*, Çorlu 2020, ss. 29-31.

Sonuç olarak belirtmeliyiz ki 14 ve 18. yüzyıllar arasındaki Bulgar edebi ve tarih eserleri bilinçli olarak Bulgarlığı yaşatmak üzere kurgulanmış eserler değildir. Bundan dolayı da burada Türk ve Bulgar arasındaki fark inanç anlayışı üzerinden değerlendirilmektedir. Her ne kadar bu dönemdeki eserler Türkleri “barbar” olarak nitelendirse de Türklere karşı düşmanlık telkin etmemişlerdir. Buna mukabil 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren 19. yüzyıl boyunca Türklere karşı düşmanlık ve nefreti aşıl原因an pek çok edebi ve tarihi eser kaleme alınmış veya kurgulanmıştır. Bu eserler 20. yüzyılda ve özellikle Komünist dönemde Bulgaristan’da tarih yazımının ürettiği “Beş asırlık Türk boyunduruğu” döneminde sistematik bir biçimde “zorla” Bulgarları İslamlaştırma söylemleri, 1912-1985 yılları arasında değişik tarihlerde Müslümanlara ve Türklere yönelik zaman zaman kanlı sahnelere sebep olan “zorla” Bulgarlaştırma ve Hıristiyanlaştırma süreçlerine meşru zemin oluşturmuştur. Bu mitosun duygusal ve psikolojik yönlerini, bir tür Bulgarların Türklere karşı öç alma halet-i ruhiyesinin tezahürünü oluşturmaktadır. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Türkler idari bakımından hakim iken azınlık olmuş, Bulgarlar ise azınlıktan hakimiyete geçmişlerdir. Ya da bu eserlerin yaptığı betimlemelere göre Türkler zalim iken mazlum olmuş, Bulgarlar ise mazlum iken zalim olmuştur. Bu da Bulgarlar tarafından Müslümanlara ve Türklere yapılanların suçlusu olan Bulgar totaliter iktidarı affettirme bakımından yeterli bir neden gibi görülmektedir. Bulgar tarihçilerin bir kısmı, totaliter rejimin uygulamalarına destek vermişler, diğer bir kısmı da destek vermeseler dahi susmayı tercih etmişlerdir. Tarihyazımı, Edebiyat ve sinema alanlarında üretilen eserler, Bulgarların zorla İslamlaşmasını ve Türkleşmesini birbirini destekler mahiyettedir ve

hepsinde Bulgaristan Türklerinin kökeni ile ilgili klişeleşmiş teoriler sorgulanmadan tekrarlanmıştır.

Kaynakça

A) Araştırma Eserler

CEZAR, Mustafa, *Mufasssal Osmanlı Tarihi, Resimli-Haritalı*, c. 1, Ankara 2010.

DEÇEV, Stefan, ““Golyamata ekskuziya” i suçastieto na istoritsite”, <https://www.svobodnaevropa.bg/a/29985369.html> (Erişim tarihi: 17.12.2019)

DEÇEV, Stefan, “Za falşifikatite, istoriyografiyata, nasiliето i “razdelnite vremena” v naukata”, <https://kultura.bg/web/za-falşifikatite-istoriografiyata-na> (erişim tarihi: 15.12.2019)

DİNEKOV, P.- KUEV K., PETKANOVA D., *Hristomatiya po starobulgarska literatura*, Sofya 1978.

ERGENÇ, Leman, *Bulgar Yayınlarında Türkler*, Ankara 1989.

EYİCE, Semavi, “Ayasofya”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 4, İstanbul 1991, ss. 206-210.

GRADEVA, Rossitsa, “Bilgari i turtsi, XV-XVIII v.”, *Predstavata za “drugiya” na Balkanite*, Sofya 1995, ss. 47-54.

GROZDANOVA, Elena-Stefan Andreev, “Falşifikat li e letopisniyat razkaz na Pop Draginov?”, *İstoriçeski pregled*, 2 (1993), ss. 146-157.

HACİSALİHOĞLU, Neriman Ersoy, “Bulgaristan Tarih Algısında ve Tarih Ders Kitaplarında Devşirme Sistemi ve Yeniçeriler”, *Tarih Dergisi*, sayı 66 (217/2), İstanbul 2017, ss. 135-147.

HRİSTOV, Hristo-Veselin Hacinikolov, *İz minaloto na bulgarite muhamedani v Rodopite*, Sofya 1958.

JELYAZKOVA, Antonina, “Osmanlı Mirası ve Balkan Tarihçiliğinin Oluşumu, *Osmanlı*, c. 7, Ankara 1999, ss. 690-703.

KAYAPINAR, Ayşe, ““Soya Dönüş Projesi” ve “Büyük Gezi” Tarihçesi”, Ayşe Kayapınar-Levent Kayapınar, Hakan Öztürk, Ökkeş Narinç (ed.), 1989

Yılında Bulgaristan'dan Türk Zorunlu Göçünün 30. Yılı, Çorlu 2020, ss. 29-31.

KAYAPINAR, Ayşe, “Bulgar Tarihçilerinin Komplot Teorilerinden Örnekler ve Bunların Bulgaristan'daki Türk Azınlığına Etkileri”, *Uluslararası Sempozyum: 20. Yılında 89 Göçü*, 7-8 Aralık 2009, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul 2009, ss. 99-120.

KAYAPINAR, Ayşe, “Bulgaristan'da Balkan Savaşlarının Anısını Yaşatma Yöntemleri/Ways of Cherishing the Memory of the Balkan Wars in Bulgaria”, *The Centenary of the Balkan Wars (1912-1913) Contested Stances/100. Yılında Balkan Savaşları (1912-1913) İhtilaflı Duruşlar*, ed. Mustafa Türkeş, c. 1, Ankara 2014, ss. 531-546.

KAYAPINAR, Ayşe, “Bulgaristan'da Edebiyat, Sanat ve Tarih Eserlerinin Türk Azınlık Politikasına Etkisi”, *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, Yıl 23/Sayı 91 (2019-2020), ss. 109-121.

KİL, Mahiel, “Razprostranie na İşlyama v bılgarskoto selo prez osmanskata epoha (XV-XVIII. v.)”, *Müsölmanskata kultura po bılgarskite zemi. İzsledvaniya*, der. Rositsa Gradeva-Svetlana İvanova, Sofya 1998, ss. 56-126.

KOLEKTİF, İstoriya na Bılgariya, 3 cilt, Sofya 1961.

KOYUNCU, Aşkın, “Bulgaristan'da Osmanlı Maddi Kültür Mirasının Tasfiyesi (1878-1908)”, *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 20 (2006): 197-243.

KÖSE, Hüseyin, *Kanlı İzler*, Razgrad 2001, s. 9-10.

MARTİNA Baleva, , “Obrazıt na Batak v kolektivnata pamet na bılgarite”, *Batak kato myasto na pametta*, ed. Martina Baleva-Ulf Brunbauer, Sofya 2007, ss. 15-32.

MEVSİM, Hüseyin, “Murat ile Mara Başlıklı Tarihsel Bulgar Halk Türküsü”, *Milli Foklor*, sayı 69 (2006), s. 84.

MUTAFCİEVA, Vera, “V syankata na Aziya”, Sofya 1992, ss. 83-89.

MÜLAYİM, Selçuk-Ahmet Vefa Çobanoğlu, “Selimiye Camii ve Külliyesi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 36, 2009, ss. 430-434.

- PETROV, P. (derl.), *Rodopite v bilgarskata istoriya*”-sbornik statii v pomošt na učitelya, Sofya 1974.
- PETROV, P. (ed.) *Rodopa-bılgarska tvırdina/Rodoplar-Bulgar kalesi*, Sofya 1961.
- PETROV, P. (haz.), *Pomohamedançvaniyata v Loveškiya kray*, Sofya 1964.
- SLAVEYKOF, P. R., *Akbaldır Çeşmesi*, Tarihi Manzum Hikaye, çev. Ali Kemal, Ankara 1943
- ŞAHİNGÖZ, Mehmet-SHENER Bilalli, “Balkanlar’da Eğitim Kurumlarında Okutulan Tarih Ders Kitaplarında “Osmanlı-Türk İmajı”, *Cumhuriyet Tarihi Arşatırmaları Dergisi*, Sayı 28 (2018), ss. 163-182.
- TODOROV, İliya, *Letopisniya razkaz na pop Metodi Draginov, Straobılgarska literatura*, sayı 16 (1984), s. 62-75.
- TODOROVA, Mariya, “İslyamizatisiyata kato motiv v bilgarskata istoriyografiya, literatura i kino”, *İzsledvaniya v çest na çl.-kor. Profesor Straşimir Dimitrov*, Sofya 2001, s. 369-391.
- ZAFER, Zeynep, “Bulgar Tarihçiler ve Justin McCarty’nin “Ölüm ve Sürgün” Başlıklı Kitabı”, *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, VI/2 (2017), ss. 201-216.

B) İnternet Kaynakları

<http://litclub.bg/library/bg/slaveikov.htm>.

http://noviniobrazowanie.blogspot.com/2014/01/blog-post_13.html.

<https://litenet.bg/folklor/sbornici/ddbj/84.htm>

https://litenet.bg/folklor/sbornici/lirika_epos/72.htm.

<https://www.bnt.bg/bg/a/koziyat-rog-2>

<https://www.svobodnaevropa.bg/a/29985369.html>

<https://kultura.bg/web/за-фалшификатите-историографията-на>